

LUND UNIVERSITY

Öja kyrka

Wienberg, Jes

1990

Document Version:
Annan version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
Wienberg, J. (1990). *Öja kyrka*. [Publisher information missing].

Total number of authors:
1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Öja kyrka

(febr 1990)

Av Jes Wienberg

Inledning

Öja kirke og sogn omtales første gang i Landeboken 1569 med Hedeskoga som anneks. Kirken havde da 21 tiendeydere, modtog 3 mark i offer og betalte 10 skilling hvid i cathedraticum (1).

En adelig hovedgård er kendt i kirkebyen fra 1348 og frem til slutningen af århundredet, da dens funktioner må have ophørt. Dertil ejede både adel og domkapitlet gårde i sognet (2).

Ifølge præstrelationerne 1690-93 skulle Öja sogn "i gamla tijder" have været forenet med St Maria i Ystad (3). Og i Engeströmska samlingen fra c 1730 findes optegnet, at kirken blev opført på bekostning af kronen, da Ystad endnu var et fiskeleje og uden egen kirke. Her noteres også, at kirken kunne have været viet til St Peter, da dens sigil skulle vise et kors og en nøgle (4).

Öja kirke lå før udskiftningen i faldt terræn i landsbyens sydøstlige udkant og centralt i sognet (5). Den nye kirke, der blev opført 1895 på samme plads som den gamle, omgives derimod af dyrkede marker mellem Öja gård og den reducerede landsby.

Kirkens bygningshistorie kan rekonstrueres i hovedtræk med hjælp af ældre beskrivelser, et maleri fra 1890, samt fotografier af hvælvene i 1894 (6).

Den gamle kirke bestod af en romansk kerne med kor og skib (fase 1). Koret fik et højgotisk hvælv (fase 2) og skibet to sengotiske hvælv (fase 3). Endelig fik kirken to gotiske tilbygninger, et vesttårn og et våbenhus i nord (fase 4a-b). Middelalderkirken blev nedbrudt 1894 og erstattet året efter af en nygotisk kirke med polygonalt kor, sakristi og tårn (fase 5).

Kalkmalerier fra ca 1400-25 blev dokumenteret på korets østvæg og i hvælvene 1894. Af de middelalderlige inventarer er alene den romanske døbefont og klokken fra 1458 bevaret. Begge anvendes i den nye kirke.

Kyrkan före 1300

Den romanske kirke bestod af et kor med ret altervæg og et bredere skib. Koret var indvendigt 14,5 fod langt dvs c 4,3 m, 12 fod bredt dvs c 3,6 m og 15 fod højt dvs c 4,5 m. Skibet var indvendigt 28 fod langt dvs c 8,3 m og 17 fod bredt dvs 5,0 m. Skibet var således omtrent to gange så langt som koret.

Materialet i de romanske bygningsdele var huggen og tugted sandsten (7), og der var hverken sokkel eller gesims. Skibets nordportal beskrives som rundbuet. Og i korets østgavl fandtes et oprindeligt rundbuet vindue, som i senere tid var blev

tilmuret. Også et lille vindue i henholdsvis korets og skibets nordside kan have været oprindelige. Triumfbuen beskrives både som spids (1846) og som rundbuet med skråkantet vederlag (1890).

Ved nedrivningen i 1894 blev påtruffet en sandsten, som syntes at have tilhørt "en fritstående pelare". Stenen kan tænkes at have tilhørt et forsvundet romansk tårn.

Den romanske døbefont tilskrives traditionelt Carl Stenmester, der kendes fra Östra Herrestad. Materialet er kalksten, antagelig fra Bjersjölagård. Alene kummen er bevaret med et skaft, som afsmalner nedadtil. Kummen er 34 cm høj og 65 cm i tværmål. Den har en kedelformet udhulning, savner lågfals, men har et udtømmningshul. Ydersiden er svagt buet med en mindre hulkehul nedadtil. Området langs randen er udsmykket med en fletning af tre rifflede bånd i lavt relief. Herunder ses en mand med en bog og en fugl, begge adskilte fra to dyrefigurer ved en lodret rebstav. Gruppen kan måske påminde om evangelistsymbolerne, men alene fuglen har vinger, og ingen af dyrene har horn. Resten af kummens side er dækket af et uregelmæssigt netværk af rifflede bånd, palmetter og akantusranker. Endelig er bunden dekoreret med skællignende blade, hvis kanter delvist er dækket af bånd (8).

Kyrkan 1300-1550

Koret blev overdækket af et højgotisk krydsribbehvælv, der påmindede om Snårestads hvælv dateret til c 1347. Ribberne var spidse undtagen ved selve ribbekorset, hvor de var retkantede. Hvælvet var ledsaget af rundstave langs skjoldbuerne, som var let spidsbuede, og hvilede på falsede pilastre opmurede af tegl.

Skibet blev overhvælvet med to krydsribbehvælv noget senere, måske ved samme tid som kalkmalerierne fra c 1400-25. Hvælvene var ledsagede af rundstave langs skjoldbuerne, som var let spidsbuede, men ribberne var nu retkantede hele vejen. Også disse hvælv hvilede på falsede pilastre af tegl (9).

Et gotisk våbenhus blev opført foran skibets nordportal, der vendte mod landsbyen. Våbenhuset målte indvendigt 15 fod i øst-vest og 18 fod i nord-syd dvs c 4,5 m x 5,3 m. Materialet var gråsten og tegl. Indgangen fandtes midt i våbenhusets nordmur. Gavlen var prydet med 5 smalle højblændinger over et savskifte samt kamtakker (10). Våbenhuset savnede sokkel og loft.

Et sengotisk tårn blev opført i samme bredde som skibet ved vestenden. Tårnet målte 24,7 fod dvs c 7,3 m i i nord-syd udvendigt. Indvendigt målte tårnet 16 fod dvs 4,8 m i nord-syd og 18,8 fod dvs 5,6 m i øst-vest. Murtykkelse var altså c 1,3 m. Højden indvendigt til det flade bjælkeloft var 16,3 fod dvs c 4,8 m, til tagfoden 32 fod dvs c 9,5 m og til tagåsen 51 fod dvs c 15,1 m. Bygningsmaterialet var gråsten og tegl. Tårnet savnede sokkel. Det var opført i blot to étager med taggavle i øst og vest uden kamtakker eller blændinger, men med en tredelt lysåbning i vestgavlen. Klokkerne fandtes i det øverste stokværk, der i alle verdenshjørner havde rundbuede og tvedelte glamhuller. Tårnbuen var rundbuet med rundstave som vederlag.

Da man nedrev middelalderkirken i Öja ødelagde man samtidigt en omfattende og usædvanlig udsmykning fra c 1400-25 med både figurer omgivet af ranker, buerna-

menter og indskriftsbånd med minuskler (11).

På korets østvæg fandtes Jomfru Maria og måske Johannes Døberen. Korhvelvets østkappe viste Kristus i mandorla som dommer flankeret af medallioner med engelen og ørnen, som symboler for evangelisterne Matthæus og Johannes. På samme måde flankerede Lukasoksen og Markusløven bebudelsen i vestkappen. På hvælvkappen i nord fandtes fødselen og kongernes tilbedelse. I syd var kappen udsmykket med frembæringen i templet.

Skibets østre hvælv viste i sydkappen vistnok Pilatus foran Pilatus, i vest piskningen, i nord korsbæringen på vej til Golgata og i øst korsfæstelsen på et Y-formet kors. Vesthvælvet havde i vestkappen lykkhjulet, i nord skærsilden eller helvedet, i øst Kristus i dødsriget og endelig i syd to helgener, hvoraf én med tonsur antagelig er St Laurentius.

Öja kirkes nuværende lilleklokke bærer indskriften "anno domini mcdlviii o rex glorie criste veni cvm pace" (I Herrens år 1458, O ærens konge Kristus kom med fred). Et skjoldmærke med en krone viser, at klokken er støbt af Herman, der i 1455 kaldte sig klokkestøber og borgmester i Lund. Hermans klokker findes i Skåne, Sjælland og på Fyn. Klokkernes sprog viser, at Herman var indvandret fra Tyskland, men efterhånden lærte sig svensk (12).

Kyrkan efter 1550

Kirken udseende i 1665 kendes fra Stenbocks beskrivelse. Taget var da dækket af bly undtagen på dele af nordsiden, der havde fået brædder efter lynild. Både tårnet og våbenhuset havde tagsten. Kirken havde 4 vinduer, et stort i korets sydmur, et lille måske romansk i nordmuren, et stort ved prædikestolen og på den modsatte side endnu et lille, måske også romansk, vindue. Kirkegården var omgivet af en kampestensmur med én indgang. Muren var afdækket med tagsten. Og der var rester af en kirkelade nord om kirken (13).

Alteret blev antagelig flyttet frem i 1822. Og tårnets vestdør blev formodentlig først anlagt i 1831. Ved nedrivningen noterede man nemlig en tavle af kalksten over vestdøren med årstallet 1831. Tårnet havde i 1890 et udvidet vindue i både nord- og sydmuren. Flere ankerbjælker var indsatte i klokkerummet, da murværket var revnet. Kortaget var dækket af blyplader fra 1793, mens resten af kirken havde tagtegl. Kirken var overpudset og hvidkalket.

Biskop Vilhelm Flensburg foreslog ved sine visitationer i 1870 og 1881, at Öja kirke skulle udvides eller helt fornyes. Middelalderkirken, der af Vitterhetsakademien blev beskrevet som arkitektonisk "utan intresse" (14), blev nedbrudt i september 1894. Ved nedrivningen blev fundet to mønter med årstallet 1667 og et kistebeslag ved siden af et skelet i koret.

Den nye kirke, der var tegnet af stadsarkitekten P Boisen fra Ystad, blev indviet i december 1895. Det var en nygotisk teglstensbygning med polygonalt kor, et rektangulært skib, et sakristi ved korets nordside og et smalt vesttårn. Koret og skibet blev overdækket med spidse ribbehælv. Kirken fik ialt 190 pladser.

I den nye kirke genfindes foruden den romanske døbefont og klokken fra 1458 også en altertavle fra 1585, hvor midtpartiet blev fornyet 1685, en klokke fra 1599 støbt af Borchard Gelgether fra København, en prædikestol fra 1600-tallet og en jernbeslået kiste.

Noter

- 1 LSL I s 238f jvf Skansjö 1988 s 74f
- 2 Skansjö 1988 s 75f
- 3 PR 1690-93 s 107f jvf Skansjö 1988 s 77
- 4 Engeströmska samlingen B VIII:2:44 i KB
- 5 Lantmäterikort for Öja akt 2
- 6 Öja kirkearkiv i LLA især L I:1 Stenbocks kirkebeskrivelse 1665, L I:3 kostnadsforslag 13 febr 1890 med beskrivelse af bygningen og protokol ved nedrivningen dateret jan 1896, kortfattet beskrivelse af Carl Georg Brunius 1846 i Brunii samlinger VIII s 39 i ATA, et oliemaleri af I Cederlund 1890, der nu opbevares i **Tingshuset** i Stora Herrestad, samt **3?** fotografier i ATA neg nr 2141: 31, 33-34 med kopier i LUF - se også Isberg 1981 s 200f
- 7 Materialet beskrives entydigt som sandsten i 1846, 1890 og 1894
- 8 Beskrevet efter Tynell 1913-21 s 55 132f, pl 21:3-4 - se også Rydbeck 1936 s 200f
- 9 Fotografierne af korhvælvet og skibets østligste hvælv er publicerede i Rydbeck 1943 s 231-232, fig 141-142
- 10 Omtrent samme gavludsmykning fandtes på det nedrevne Helligkors kapel ved Mariakirken i Ystad jvf Wienberg 1989 s 255 fig 9
- 11 Efter Rydbeck 1943 s 231f og Banning 1976-82 III s 252-254
- 12 Beskrevet efter Uldall 1906 s 172f, 174-175
- 13 Jvf note 6
- 14 Fernlund 1982 s27f, 66-67